

LIBERALIZMUS, A BAJOK FORRÁSA

John J. MEARSHEIMER: *A nagy téveszme. Liberális álmok és nemzetközi realitások.*
Fordította: SZALAY Péter. Századvég, Budapest, 2022. 410 oldal, 3590 Ft

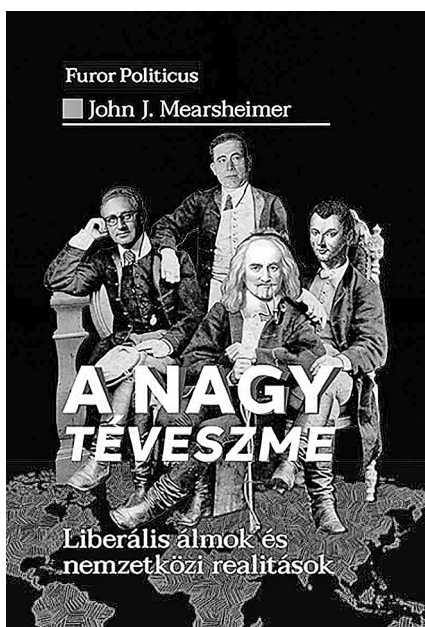
Az orosz–ukrán háború kapcsán a nyugati közvéleményben kevés szó esik arról, hogy az ukrajnai krízis kialakulásában a Nyugatnak is elvülhetetlen felelősége van. John J. Mearsheimer amerikai politikai gondolkodó, a nemzetközi kapcsolatok offenzív realista iskolájának szaktekintélye már a Krim-félsziget Oroszország általi annexiója után néhány hónappal rávilágított erre a nyugati diskurzusból szőnyeg alá söpört tényre. Mearsheimer 2014 óta következetesen amellel érvel, hogy a Nyugat – de legfőképp az Egyesült Államok – stratégiai hibát vétett azért, hogy az Oroszországgal közvetlenül határos Ukrajnában és Grúziában „színes forradalmakat” támogatott és a 2008-as bukaresti csúcson ígéretet tett a két ország jövőbeli NATO-hoz való csatlakozására.

Az Egyesült Államok ezen két posztsovjeti ország liberális demokráciává való átalakítására tett kísérlete azonban nem képez kivételt, sőt valójában illeszkedik az ország elmúlt harminc évben folytatott intervencionista-társadalommérnökösködő külpolitikájába. *A nagy téveszme – Liberális álmok és nemzetközi realitások* című könyvében Mearsheimer professzor részletesen bemutatja, hogy a Szovjetunió felbomlásával és a bipoláris világrend megszűnésével az Egyesült Államok átlépett az egypólusú korbba, és a realizmus helyett liberális külpolitikát kezdett el folytatni (recenziónk címe ezért az egyik fejezet címét idézi). Ennek keretében Washington legfőbb céljává tette, hogy elterjessze a liberális demokráciákat a világban, amihez széles eszköztárat vetett be: „színes forradalmakat” támogatott, pártolta a NATO keleti terjeszkedését, de az „egyetemes emberi jogok” védelme nevében a fegyveres beavatkozást sem vetette el. A könyv empirikus adatokkal támasztja alá, hogy az Egyesült Államok liberális hegemoniapolitikája a kezdetektől fogva kudarcra

volt ítélve, napjainkra pedig kudarcba is fulladt. A liberalizmus túlértékeli az egyéni jogok fontosságát, ami egy világállam hiányában azt eredményezi, hogy *a nemzetközi rendszer továbbra is anarchikus és nem hierarchikus*. Ebből fakadóan a legtöbb esetben egy ország sincs abban a biztonságos pozícióban, hogy szakítson a reálpolitikával. Az Egyesült Államok a történelemben eddig példátlan helyzetbe került 1991 után, aminek következtében ambiciózus és társadalommérnökösködéssel együtt járó intervencionista külpolitikát folytathatott, hogy a nemzetközi rendszert a saját képére formálja. A közkeletű vélekedéssel szemben azonban a liberalizmus nem eredményez békésebb világot, elég csak megnézni, mekkora instabilitást okozott a nemzetközi rendszerben, hogy az Egyesült Államok az elmúlt harminc évben háborút háborúra halmozott! A liberális hegemónia konfliktuscsoökkentő elméletének az is ellentmond, hogy az antiliberalis államokkal szembeni intolerancia következtében a diplomácia, mint a kon-

fliktusok békés rendezésének lehetősége, jócskán megerősödött, ezáltal is növelve a háború valószínűségét. Továbbá a liberálisok hajlamosak abba a hibába esni, hogy a hatalmi egyensúly logikáját irrelevánsnak tekintik a 21. században, és ebből adódóan a katonai erő alkalmazása terén is kevésbé visszafogottak a realitáknál, főleg, ha a „nemzetközi béke” előmozdítása érdekében igazolják a beavatkozás szükségét. R. H. Tawneyt idézve Mearsheimer úgy fogalmaz, hogy „a liberálisok számára a háború vagy bűncselekmény, vagy kereszt-hadjárat. Nincs félmegoldás.”

Így hát a Clinton-, Bush- és Obama-adminisztrációk liberális hegemonia mellett hitet tevő, aktivista szemléletű demokráciaexport vérbe és káoszba taszította a Közel-Keletet, de jelentős mértékben hozzájárult

ahhoz is, hogy az ukrajnai válság mára orosz–ukrán háborúvá eszkalálódott. Mearsheimer szerint bármennyire is nemesek a szándékai a beavatkozást végrehajtó liberális keresztes lovagoknak, egyetlen állam sem akarja, hogy külföldiek mondják meg neki, hogy miképp éljen, vagy milyen „univerzális jogokat” tartson tisztelben. Minden partikuláris kultúra gyökerei mélyre nyúlnak, ami által nehezen manipulálhatók, ráadásul a liberális intervencionista politika azért is bukásra van ítélve, mert kívülről, a helyi viszonyok, kultúra és politika ismerete nélkül akar társadalmi változást ki eszközölni. Az sem elhanyagolható tényező, hogy egy adott nemzet tagjai egynek érzik magukat, sajátos kultúrával rendelkeznek, büszkék a saját hazájukra, egyedi és dicsőnek gondolt történelmük összeköti őket, továbbá mély érzelmeket táplálnak egy adott földrajzi területhez, amely fölött maximalizálni akarják saját politikai sorsuk ellenőrzését, vagyis a szuverenitást. Ebből fakadóan pedig a nacionalizmus a legerősebb politikai ideológia a bolygón, hiszen a felsoroltak összessége biztosítja az állam túlélését a nemzetközi térben, hiszen például háborús időkben az állam és polgárai között kialakult erős érzelmi kötődés következtében az emberek hajlandóak egyenruhát ölteni és harcolni a hazájukért. Ezen érvelés alátámasztására nem kell több száz éves példákért visszamenni az időben, elég megnézni, hogy az ukrán nacionalizmus milyen mobilizációs erővel és hatalmas erőttel bír az országot ért orosz agresszió során. Az sem szolgál meglepetésként, hogy a globalista szemléletű, egyetemes jogokat előtérbe helyező, az államhatárokat figyelmen kívül hagyó, az egyének számára közösségi érzést biztosítani képtelen liberális demokráciák nem képesek ilyen szintű hűséget megkövetelni. A világot nemzetállamok népesítik be, s nem liberális demokráciák, hiszen minden állam anélkül akar rendelkezni saját sorsáról és ennek keretében alakítani saját bel- és külpolitikáját, hogy abba más országok beavatkoznának. Röviden: a nacionalizmus mindenütt jelen van, míg a liberalizmus nincs.

A kötet arra is felhívja a figyelmet, hogy a liberalizmus és a szuverenizmus alapvetően ellentétes egymással, amit kellően illusztrál, hogy a hidegháború után az Egyesült Államok állt a szuverenitás elleni küzdelem élére. Noha ezen harcok során Washington legtöbbször önállóan cselekedett, minden befolyását és hatalmi túlsúlyát latba vetette, hogy más országokat is bevonjon intervencionista akcióiba, ezzel is legitimálva cselekedeteit a nemzetközi közösség által. Az Egyesült Államokban már évtizedek óta elterjedt a szemlélet, hogy a „liberális demokrácia” az egyetlen legitím politikai rend, ez pedig az ország vezetését felruházta arra, hogy fellépjen a nemliberális – akár demokratikusan is megválasztott – rezsimekkel szemben, s erő

alkalmazásával transzformálja át őket liberális demokráciákká. Azonban az empirikus adatok arról árulkoznak, hogy a liberális demokratikus normák nem erős mozgatórugói a békének, amiről leginkább éppen az Egyesült Államok történelme szolgáltat tanúbizonyosságot. Csak hogy néhányat említsünk azok közül a demokratikusan megválasztott kormányok közül, amelyeket Washington megdöntött az elmúlt hetven évben: Irán 1953-ban, Guatemala 1954-ben, Brazília 1964-ben, Chile 1973-ban esett áldozatul az amerikai beavatkozásnak.

Ami pedig az orosz–ukrán háborút illeti, John J. Mearsheimer nem vitatja el Oroszország felelősségét a fegyveres agresszió megindításában, ám realista gondolkodóként az okok megértését legalább annyira fontosnak tartja. Kezdve azzal, hogy Moszkva mindig is gyanakvással figyelte azokat az amerikaiak által pénzelt, bátorított vagy egyenesen szervezett „színes forradalmakat”, amelyek úgymond a demokrácia előmozdítását célozták meg Oroszország szomszédságában. Ezek a beavatkozási kísérletek természetesen megágyaztak annak, hogy az amerikai–orosz viszony ily mértékben elmergesedett, ám a nemzetközi kapcsolatok szemszögéből nézve az ok sokkal prózaibb: Oroszország realistiként, míg az Egyesült Államok liberálisként gondolkodott, ami elkerülhetetlenül konfliktushoz vezetett. A liberális elveket követő nyugati stratégiák nem gondolták, hogy Ukrajnában történő beavatkozásukat Moszkva fenyegetésnek fogja tekinteni, pedig aki egy kicsit is ért a geopolitikához, annak tudnia kellett volna, hogy ez a lépés súlyosan veszélyezteti az alapvető orosz stratégiai érdekeket. Tehát a hatalmi egyensúly logikájának meghaladottságába vetett liberális tévhit közvetlenül hozzájárult az Ukrajna elleni orosz agresszióhoz, amit akár az új világrend kialakítása irányába tett első lépésnek is tekinthetünk. Oroszország militarizálódásával és Kína felemelkedésével pedig úgy tűnik, hogy az egypólusú világrendnek vége szakad, ami Washingtonot is arra kényszerítheti, hogy feladja a liberális hegemoniát, hiszen egy multipoláris világrendben a nagyhatalmak kénytelenek a hatalmi egyensúly logikája szerint cselekedni és a túlélésre összpontosítani.

Miközben John J. Mearsheimer kötete nem állít szinte semmi újat, hiszen a túlélés eszköze, mint a realizmus elméletének sarokköve, az első államalakulatok óta létezett, **meglátásai emlékeztetnek azokra az evidenciákra a nemzetközi kapcsolatok arénájában, amelyekről az egypólusú liberális világrend elhittet velünk, hogy többé nem számítanak.** Érvei letisztult és logikus értelmezési keretben nyújtanak ahhoz, hogy az Egyesült Államok liberális külpolitikája miért teremtett egy konfliktusosabb világot az elmúlt harminc évben.

BIRÓ ANDRÁS